

SÖZCÜKTE ANLAM

A) ANLAM BAKIMINDAN SÖZCÜKLER

- 1) Gerçek (Sözlük) Anlam
- 2) Mecaz (Değişmece) Anlam
- 3) Yan (Yakıştırma) Anlam
- 4) Somut Anlam
- 5) Soyut Anlam
- 6) Dolaylama
- 7) Terim Anlam

1) GERÇEK (SÖZLÜK) ANLAM

Söylenildiği zaman zihnimize (aklımızda) oluşturduğu ilk anlama, temel anlamına gerçek anlam denir. Günlük hayatta en çok kullanılan anlamıdır.

“Soğuk” sözcüğünün aklımıza gelen ilk anlamı; ısısı düşük olan, sıcak olmayandır.

➤ Bu sokağın çeşmelerinden **soğuk** sular akardı.

“İnce” sözcüğünün aklımıza gelen ilk anlamı; dar olan, kalınlığı az olandır.

➤ Üzerinde **ince** bir gömlek vardı.

“El” sözcüğünün aklımıza gelen ilk anlamı; kolun parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümdür.

➤ **Elindeki** kağıtları masanın üzerine bıraktı.

- Çocuk **ağır** çantayı kaldıramadı.
- Evin camlarını **kırma**şlar.
- Bahçedeki kuru otları **yakma**şlar.
- Top oynarken okulun camını **kırma**şlar.
- Bu **karanlıkta** dolaşmaktansa evde otururum.
- Terliken **soğuk** bir şey içme.

2) MECAZ (DEĞİŞMECE) ANLAM

Sözcüğün gerçek anlamından uzaklaşarak kazanmış olduğu yeni anlama mecaz anlam denir.

- Söylediklerimizin **soğuk** karşılanmasına üzüldüm.
- Yaşlı kadına yer vermen **ince** bir davranış.
- Dağın ardından iki **el** silah sesi geldi.
- Çocuğu **ağır** işlerde çalıştırmayın.
- Beni **kırma**, birlikte oynayalım.
- Sınavda yüksek not almazsam **yandım**.
- Ne olur beni **kırma**, tiyatroya birlikte gidelim.
- Bu **karanlık** işlerin hesabını sorarlar bir gün
- Geçmiş **karanlık** bu adama pek güvenmiyorum.

3) YAN (YAKIŞTIRMACA) ANLAM

İnsan veya başka bir varlığa ait bir özellik diğer varlıklara verilirse buna yan anlam veya yakıştırma denir.

- Kapının **kolu**
- Arabanın torpido **gözü**
- Ayakkabının **burnu**
- Uçağın **kanadı**
- Dağın **eteği**
- Dağın **sırtı**
- Tuğba'nın **ayağına** çivi batmış. (gerçek anlam)
Masanın bir **ayağı** kırılmış. (yan anlam)
- Yemek yerken **ağzını** kapamalımsın. (gerçek anlam)
Mağaranın **ağız** örümcek ağlarıyla kaplanmıştı. (yan)
Çuvalın **ağzını** sıkıca bağladım. (yan anlam)

4) SOMUT ANLAM

Türkçede bazı sözcükler beş duyumuzun (görme, dokunma, işitme, koklama, tatma)“herhangi birisi ile” algılanabilen varlıkları karşılar. Böyle sözcüklere somut anlamlı sözcükler denir.

- Kitap, ağaç, soğuk, hava, Emine, su, mavi, taş...

5) SOYUT ANLAM

Türkçe sözcüklerin bazısı da beş duyumuzun “herhangi birisi ile” algılayamadığımız varlıkları karşılar. Böyle sözcüklere soyut anlamlı sözcükler denir. Bunların varlığını aklımız ve hislerimizle algılayabiliriz.

- Allah, rüya, sevgi, neşe, hüznün, korku, iyilik, şüphe, cesaret, güzellik, barış, düşünmek...

- ✓ **UYARI:** Bazı somut anlamlı kelimeler kullanıldıkları cümleye göre soyut; soyut anlamlılar da somut anlam kazanabilirler.

“Yol” sözcüğü somut olduğu halde

- Bu işi yapmanın bir **yolu** olmalı.

Örneğinde soyut anlam taşır.

“Sevgi” sözcüğü soyut olduğu halde

- **Sevgi** en sevdiğim arkadaşımıdır.

Cümlesinde somut anlam kazanmıştır.

6) DOLAYLAMA

Bir sözcükle anlatılabilecek bir kavramın birden fazla sözcükle anlatılmasına dolaylama denir.

- **Ulu önder** dünyaca sevilen bir kişiydi.
- Bu korkunç ses **ormanlar kralına** ait olmalı.
- Bu sene **bacasız sanayiden** çok para kazandık.
- Atatürk'ün hayatı **beyaz perdeye** aktarıldı.
- Zonguldak'ın geçim kaynağı **kara elmas**tır.
- **Yavru vatanda** güzel bir tatil yaptık.
- Çukurova'da **beyaz altına** rağbet çok.
- Bizim takım yeni bir **file bekçisi** aldı.

Ulu önder Mustafa Kemal ATATÜRK

Ormanlar kralı Aslan

Bacasız sanayi Turizm

Beyaz perde Sinema

Kara elmas Kömür

Yavru vatan Kıbrıs

Beyaz altın Pamuk

File bekçisi Kaleci

Derya kuzusu Balık

7) TERİM ANLAM

Bir bilim veya sanat dalıyla ilgili özel bir kavramı ifade eden sözcüklere terim anlamlı sözcükler denir.

- Matematik: Üçgen, denklem, kesir...
- Fen: Hücre, çekirdek, kuvvet...
- Dil Bilgisi: Yüklem, virgül, sıfat...
- Coğrafya: Dağ, enlem, ekvator...
- Edebiyat: Roman, uyak, dize...
- Müzik: Nota, porte, sol anahtarı...
- Tiyatro: Perde, sufle, sahne...

*Tiyatro iki perdeydi. (Perde sözcüğü terim anlam)

* Sınıfın perdesi kırılmış. (Perde sözcüğü gerçek anlam)

B) SÖZCÜKLERDE ANLAM İLİŞKİLERİ

- 1) Eş Anlamlı (Anlamdaş) Sözcükler
- 2) Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler
- 3) Zıt (Karşıt) Anlamlı Sözcükler
- 4) Genel (Kapsamlı) – Özel (Dar) Anlam
- 5) Yansıma
- 6) İkileme

1) EŞ ANLAMLI (ANLAMDAŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklere eş anlamlı sözcükler denir.

İsim = Ad	Sene = yıl	Yasa = Kanun
Eser = Yapıt	Güz = Sonbahar	Neşeli = Şen
Cevap = Yanıt	Zayıf = Sıska	Müdafaa = Savunma
Mazi = Geçmiş	İstiklal = Bağımsızlık	

- **Güz** mevsiminde ağaçlar yapraklarını döküyor.
- Buranın **sonbahar** yağmurları meşhurdur.
- **Yasalara** uymamız gerekir.
- Hakkımızı savunabilmek için **kanunları** bilmeliyiz.
- Son **eserinde** güncel olayları anlatır.
- **Yapıtlarında** oldukça sade bir dil kullanır.

- ✓ **UYARI:** Eş anlamlı sözcüklerin aynı cümlede kullanılması anlatım bozukluğuna neden olur.

- Yemek yemediğinden çok **zayıf** ve **sıska** oldu.
- Arkadaşımı bugün çok **neşeli** ve **şen** görüyorum.
- **Cevap** ve **yanıt** hakkını kullanmak istemiyor.

- ✓ **UYARI:** Yakın anlamlı kelimeler eş anlamlı değildir.

Eş – Dost   Yalan – Yanlış   Doğru – Dürüst

- Bayramlarda **eşi dostu** ziyaret etmeliyiz.
- Olayları **yalan yanlış** anlatıyor.
- Ödevini **doğru dürüst** yaramamış.

2) EŞ SESLİ (SESTEŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı olan sözcüklere eş sesli sözcükler denir. Zihnimizde en az iki gerçek anlam çağrışıdır.

Sol= Solmak fiili - Yön, sağ karşıtı
El= Organ - Yabancı
Yüz= surat, sima - Yüzmek fiili - 100, rakam
Gül= Gülmek fiili – Çiçek - Çağıldayarak akma

- **Gülünce** yüzünde **güller** açardı.
- Kendi **eliyle** onu teslim etmişti **ellere**.

Su akar **güldür güldür**.
Mendilim dolu **güldür**.
Yeri göğü yaratan
Bir gün beni de **güldür**.

Bahçede var **yüz** güzel
Endam güzel **yüz** güzel
Uzaklara açılma
Kıyılarda **yüz** güzel

- ✓ **UYARI:** İnceltme işareti (^) ile birbirinden ayrılan kelimeler sesteş değildir.

Adet= Sayı	Kar= Hava olayı
Âdet= Gelenek, örf	Kâr= Kazanç

Hala= Babamızın kız kardeşi   Alem= Bayrak, kubbe, sancak
Hâlâ= Henüz, şimdilik   Âlem= Âlem

3) ZIT (KARŞIT) ANLAMLI SÖZCÜKLER

Aralarında bir ilgi bulunduğu halde anlamca birbiriyle çelişen, birbirinin karşıtı olan sözcüklere zıt anlamlı sözcükler denir. Her sözcüğün karşıtı yoktur.

Pahalı x Ucuz	Siyah x Beyaz
Uzak x Yakın	Ak x Kara
Acemi x Usta	Cimri x Cömert
Açık x Kapalı	İyi x Kötü
Kalın x İnce	İnmek x Çıkmak
Kolay x zor	Aç x Tok
İleri x Geri	Dar x Geniş
Uzun x Kısa	En x Boy
Gece x Gündüz	Bencil x Fedakar
Ağlamak x Gülmek	Güzel x Çirkin

- ✓ **UYARI:** Bir sözcüğün olumsuz o sözcüğün zıddı (karşıtı) demek değildir.

	<u>Olumsuzu</u>	<u>Karşıtı</u>
Akıllı	Akılsız	Deli
Sulu	Susuz	Kuru
Tatlı	Tatsız	Acı
Gelmek	Gelmemek	Gitmek
Almak	Almamak	Vermek

4) GENEL (KAPSAMLI) – ÖZEL (DAR) ANLAM

Bazı sözcükler kavramları veya varlıkları toplu olarak içine alır, yani kapsar. Bu sözcüklere genel anlamlı sözcükler denir.

Bazı sözcükler de kavramları veya varlıkları toplu olarak içine almaz, bir varlığın veya kavramın içinde yer alır. Bu sözcüklere de özel anlamlı sözcükler denir.

Güvercin Kuş Hayvan Canlı Varlık	
ÖZEL	GENEL
Papatya Çiçek Bitki Canlı Varlık	

5) YANSIMA

Doğada canlı veya cansız varlıkların çıkardıkları seslerin taklit edilmesiyle oluşan sözcüklere yansıma denir.

Kalemin kırılırken çıkardığı **çat** sesi,
Hayvanların çıkardığı **me, miyav, hav hav** gibi sesler.

- Bahçedeki köpek bütün gece **havladı**.
- Şelalenin **şırıltısı** ormanın içine kadar yayılıyordu.
- Duyulan tek ses yaprakların **hışırtısıydı**.
- Kedinin acı **miyavlaması** ile uyandı.

6) İKİLEME

Anlatıma çekicilik kazandırmak, anlamı güçlendirmek amacıyla çeşitli sözcüklerin art arda kullanılmasıyla oluşan söz öbeklerine *ikileme* denir.

- ✓ **UYARI:** İkilemeler her zaman ayrı yazılır. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin arasına noktalama işaretleri konmaz.

İkilemi Çeşitleri

1) Aynı Sözcüğün Tekrarı İle

- Arkadaşınla **güzel güzel** oyna.
- Biriktirdiğin parayı **azar azar** harca.
- **Ağır ağır** çıkacaksın bu merdivenlerden
- Git **güle güle** uğurlar olsun.

2) Yakın Anlamlı Sözcükler İle

- **Yalan vanlış** bilgileri sil artık kafandan.
- Derslerine **doğru dürüst** çalış.
- **Eş dost** herkes oradaydı.

3) Karşıt Anlamlı Sözcükler İle

- Konuyu **az çok** o da benim kadar biliyor.
- Onunla **asağı yukarı** on yıl önce tanıştık.
- **İyi kötü** geçinip gidiyoruz.

4) Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız Sözcükler İle

- **Ufak tefek** bir çocuk içeri girdi.
- **Hesap mesap** bilmez o adam.
- Hayatın **eğri büğrü** yollarında ilerliyorum.
- Üzerinde **eski püskü** bir elbise vardı.

5) Her İkisi de Anlamsız Sözler İle

- **Mırın kırın** etme de olanları anlat.
- Şu **ıvır zıvır** eşyaları çöpe atın.
- **Abuk subuk** sözlerle herkesi çileden çıkardı.
- Sana kaç kere **abur cubur** yeme dedim.

6) Yansıma Olan Sözcükler İle

- Aralarında **fısl fısl** konuşuyorlar.
- Minik dere **sırl sırl** akıyordu.
- Bütün gece **horul horul** uyudu.
- Vur davula **güm güm** gümlesin.

NİTELİK VE NİCELİK ANLAMLI SÖZCÜKLER

Bir şeyin nasıl olduğunu, ne gibi özellikler taşıdığını anlatan sözcüklere *nitelik anlamlı* sözcükler denir.

Bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen ya da azalıp çoğalabilen durumunu bildiren sözcüklere *nicelik anlamlı* sözcükler denir.

Nitelik anlamlı sözcükler, genellikle niteleme sıfatı ve durum zarfı görevindedir. Nicelik anlamlı sözcükler ise ölçü - miktar zarfı, belgisiz sıfat veya sayı sıfatı görevindedir.

- Bu çok **lezzetli** bir yemek. (nitelik)
- **Güzel** bir tiyatroydu. (nitelik)
- Bugün oldukça **kötü** zaman geçirdim. (nitelik)
- **Güleç** yüzüyle çevresine neşe saçıyordu. (nitelik)
- **Cimri** insanların kimseye hayrı dokunmaz. (nitel)
- **Yüksek** dağlar karlıydı. (nicel)
- **Az** ileride birkaç kişi seni bekliyor. (nicel)
- Bu binadaki dairelerin oldukça **geniş** odaları var. (nicel)
- İşyerime **yakın** bir ev satın almak istiyorum. (nicel)
- Ağacın **uzun** dallarını testereyle kestim. (nicel)

UYARI: Bazı sözcükler cümlede kazandığı anlama göre nicel de olabilir nitel de.

- Yaptığı işte **iyi** para kazanıyordu. (nicel)
O **iyi** bir insandı. (nitel)
- Bu şehrin havası **sıcak** olduğu gibi insanları da **sıcaktır**. (nicel-nitel)
- Merkeze **yakın** bir semtti. (nicel)
Yakın arkadaşlarımdan biriydi. (nitel)
- Bu paket daha **hafif**, sen bunu taşı. (nicel)
Dün gece **hafif** bir rahatsızlık geçirmiş. (nitel)
- **Ağır** olan torbayı ben alayım. (nicel)
Çok **ağır** birisi, oturmayı kalkmayı iyi biliyor. (nitel)
- Bu işten **güzel** para kazanmışlar. (nicel)
Annesinin **güzel** gözleri vardı. (nitel)

Hazırlayan: astagos